

УДК 821.161.1-1 (092):821.161.2

МАРІЯ ВОЛОЧАЙ

(Полтава)

СПРИЙНЯТТЯ ТВОРЧОСТІ СЕРГІЯ ЄСЕНІНА В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Ключові слова: імажизм, взаємодія літератур, вільний переклад, оригінал, національні мовні традиції, буквальный переклад.

Незважаючи на тісну взаємодію російської і української літератур, в радянський період активно замовчувалися факти, які будь-яким чином пов'язували Сергія Єсеніна з Україною, тому зараз так складно відшукати сліди генія на українській землі.

Поет відчував велику цікавість до української мови, історії, звичаїв і традицій українського народу, тому життєвий і творчий шлях Сергія Єсеніна досить тісно пов'язаний з Україною. Сліди російського генія знаходимо в Києві, Харкові, Криму. Сонячний вплив есенінської поезії відчула на собі українська література. Серед перекладачів Єсеніна зустрічаємо багатьох українських письменників і поетів: Юрія Яновського, Володимира Сосюру, Миколу Бажана та інших.

Згадки про Єсеніна з'явилися в українській пресі на рубежі 1920-1930-х рр.. і особливо — в 1925-1929, а не так давно вийшла у світ досить курйозна книга «Чи був українцем Сергій Єсенін». Міф про невідомі матеріали «з архіву Сергія Єсеніна» з україномовними віршами «нашого великого поета» (які представлені в цій книзі і забезпечені фантастичним коментарем) виник не випадково. Художні пошуки і творчі завоювання Єсеніна сприймалися в контексті українського культурного відродження з особливим інтересом і розумінням: тривалими пошуками відзначено становлення української семантичної поезики, орієнтованої на мову національної традиції.

Починаючи з 1919 р., ім'я Єсеніна постійно згадується, найчастіше поряд з трьома іншими, знаковими для епохи іменами — «І Бєлий, і Блок, і Єсенін, і Клюєв ...». «Усі четверо, — підкреслює сучасний дослідник української літератури, — належали до руху так званих «скіфів», політично близьких ідеалам селянського соціалізму»[4]. Саме «скіфство» чітко асоціювалося з націоналістичними тенденціями, визначало культурологічний контекст післяреволюційного відродження для нового покоління українських письменників.

У свідомості українського читача виникало уявлення про «підпільного» Єсеніна, — можливо, тут і корениться міф про «український архів» поета, збережений не ким іншим, як Степаном Бандерою ... У 1925 р. в Харкові була видана «Антологія російської поезії в українських перекладах», де Єсенін поміщений поруч з Маяковським, причому обидва поети представлені однаковою кількістю текстів — шістьма (для порівняння значимо, що з поетичної спадщини Блока вибрано чотири твори — три вірші та поема «Дванадцять»; Анненського, Белого, Кузьміна, Ахматової — по одному віршу). Ось як виглядає есенінська добірка «Про вечір золотий замислилась дорога ...» («По червоному вечорі замислила дорога ...» — в пер. О. Бургардта); «Золоте закружляло листя ...» — в пер. М. Бажана), «Товариш», «Пантократор» (обидві «маленькі поеми» — в пер. Ю. Яновського), «Обридли в ріднім краю жити ...» («Устал я жить в родном краю ...») і «Марієнгофу А.» («Я останній поет села ...») — в перекладі М. Щербака [1;27]. Редактор і упорядник антології Б. Якубський пише у вступній статті про «сентиментальну стилізацію та ідеалізацію найбільш характерних, але й найбільш консервативних рис селянського світогляду», що, на його думку, властиво «так званій» селянській поезії «в російській літературі». До цієї течії автор відносить Клюєва, Кличкова, і — як «найбільш цінне та цікаве явище» — «селянський період творчості Єсеніна». Цікаво, що проф. Якубський проводить паралель з українською літературою: «Досить навіть побіжного порівняння, щоб побачити, що поети «Плуга» у сто разів жвавіші та активніші, їхнє село живе вже революційним життям, у них є порив, і вже ні сліду не залишилося від релігійної пасивності старого селянського життя» [4].

У 1914 році, коли відзначали століття з дня народження Т.Г.Шевченка, в журналі «Мирок» з'явився вірш молодого поета Сергія Єсеніна «Село». В цей час він був учасником Суріковського літературно-музичного гуртка. Відомо, що «суріковці» проявляли цікавість до творчості Т.Г.Шевченка.

Появу вірша «Село» пов'язують з дружнім ставленням до Єсеніна поета І.А.Білоусова, серед творів якого була книга перекладів «Із «Кобзаря» Т.Г.Шевченка».

«Село» не належить до оригінальної творчості Сергія Єсеніна, оскільки це фактично так званий вільний переклад уривку з поеми «Княжна» Т.Г.Шевченка. На таке його сприйняття вказує сама назва: фрагмент у Єсеніна, («Село»), з підзаголовком «Із Тараса Шевченка». Не виключено, що підзаголовок з'явився завдяки одному з редакторів, які готували матеріал до друку.

Важливо інше: текст має ознаки вільного перекладу. Зіставлення оригінального твору з перекладом дає можливість зрозуміти деякі особливості творчої індивідуальності видатного російського поета.

Звернемося до оригіналу. У Шевченка третій і четвертий рядки мають вигляд "...Неначе писанка село, зеленим гаєм поросло...". Єсенін перекладає їх так: "И полный сказок и чудес, кругом села зеленый лес". Можна помітити, що в створеній перекладачем поетичній картині акцент зміщений із зображення краси українського села, як це спостерігається у Шевченка, на природу, що оточує це село. Подібна трансформація відбувається при перекладі шостого, сьомого і восьмого рядків оригіналу. У Шевченка: "...А на горі стоять палати, неначе диво. А кругом широколисті тополі...". У Єсеніна: "А на горе стоят палаты, и перед крашеным окном в шелковых листьях тополя...". Перше ключове слово цих рядків в оригіналі – "палати" – і створений на його основі поетичний образ з допомогою порівняльного звороту "неначе диво" мають яскраво виражене емоційне забарвлення. В єсенінському ж перекладі образ "стоящих на горе палат" має описовий, констатуючий характер. В той же час якщо другий вислів у Шевченка і створений на його основі поетичний образ використовують слова в їх номінативній, називній функції – "широколисті тополі", то в перекладі вони отримують емоційне забарвлення: "В шелковых листьях тополя...". Крім цього, Єсенін вводить ще один поетичний образ – "крашеное окно", який відсутній в тексті оригіналу.

Наведені вище п'ять рядків перекладу вказують на те, що Єсеніну вдалося відтворити і донести до сприйняття читачів красу української природи, нав'язу твором Шевченка, хоча це й зроблено з відступом від оригіналу [2].

Та все ж зводити зроблену Єсеніним роботу лише до вільного відтворення фрагменту із поеми великого українського поета було б помилкою. Аналіз свідчить, що в перекладі Єсеніна є рядки, які свідчать про справжню майстерність перекладача. Суть його полягає в тому, що відповідність змісту оригіналу має поєднуватись з поетичністю, тобто з використанням таких засобів, які б передавали зміст оригіналу в максимально поетичній формі. З цієї точки зору привертає увагу перший рядок з твору Т.Г.Шевченка: "Село! І серце одпочине". Зміст цього рядка полягає в тому, що образ українського села в ліричного героя пов'язаний із станом утихомирення, спокою "відпочинку серця". Саме це відчув і передав Єсенін в наступному рядку: "Село! В душе моей покой". Важливо, що для вираження змісту оригіналу російський поет віднайшов поетичну форму, яка відповідає особливостям російської мови і національному російському світосприянню. "Покою сердца" в українській мові відповідає використане Єсеніним "В душе моей покой". Вдалим, на нашу думку, є переклад другого рядка: "Село в Украине дорогой...", який в оригіналі звучить так: "Село на нашей Украине..." Неважко помітити, що під час перекладу відбулася заміна займенника "нашій" на прикметник з яскраво вираженою особистісною емоційною забарвленістю – "дорогой". Подальший розвиток основного мотиву фрагменту – поетизація, оспівування краси українського села, на наш погляд, цілком виправдовує використання російським поетом цього епітету.

Щоправда, передача Єсеніним п'ятого рядка оригіналу – "Цвітуть сади, біліють хати..." – створює враження буквального перекладу, який традиційно розцінюється як показник невисокого рівня перекладацької майстерності – "Цветут сады, белеют хаты...". Та все ж характеризувати його так було б несправедливо. Лексико-семантичний збіг текстів оригіналу і перекладу пояснюється, по-перше, тим, що слова оригіналу виконують нейтральну, номінативну функцію, яку повинен враховувати перекладач. По-друге, підґрунтям для зближення рядків оригіналу і перекладу сприяє та обставина, що обидві мови – українська і російська – є близькими. А значить, для зображення картини, відтвореної в тексті оригіналу, можуть бути використані схожі як за семантикою, так і за фонетичним оформленням слова і вислови. Слід зазначити, що нейтральний характер слів в рядку оригіналу і перекладу зовсім не свідчить про відсутність поетичності. Інша справа, що вона усвідомлюється в контексті зі словами інших рядків, попередніх і наступних.

Зрештою, рисами особливого поетичного перекладу виділяються дев'ятий, десятий і одинадцятий рядки оригіналу, які в Шевченка виглядають так: "А там і ліс, і ліс, і поле, і сині гори за Дніпром... Сам Бог витає над селом". Єсенінський переклад цієї частини фрагменту виявився більшим на один рядок: "А там все лес, и все поля, и степь, и горы за Днепром ... И в небе темно-голубом сам Бог витает над селом". Відсутній в оригіналі рядок не слід сприймати як прояв ознак вільного перекладу, оскільки єсенінський переклад трьох останніх рядків оригіналу ґрунтується на одних і тих самих ключових словах (лес, поле, горы, Днепр), що розкривають головні ознаки української природи. Крім цього, використане слово "Бог", яке символізує ту вищу моральну, духовну силу, що витає і захищає від напастей українську землю. Не порушує, як нам здається, зміст оригіналу і поетичної форми його вираження передостанній, додатковий рядок єсенінського перекладу: "И в небе темно-голубом", оскільки в ній відображені ті ж явища, присутність яких, хоч і не прямо, передає оригінал [3].

Єсенін, таким чином, максимально зберіг зміст трьох заключних рядків оригіналу і зробив це, не застосовуючи ані вільний, ані буквальный переклад. Він майстерно знайшов інші засоби поетичного вираження. Залишається тільки шкодувати, що виконаний переклад залишається першим і єдиним у його творчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишневський І. Лірика Єсеніна в українських перекладах / І. Вишневський // Жовтень. – 1975. – № 11. – С. 19–21.
2. Сахневич І. Д. Єсенін і Україна / І. Д. Сахневич // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2000. – № 12. – С. 58–60.
3. Шошура С. Н. Пусть слово молвлено иначе / С. Н. Шошура // Відродження. – 1996. – № 3. – С. 10–11.
4. www.aratta-ukraine.com

МАРИЯ ВОЛОЧАЙ

ВОСПРИЯТИЕ ТВОРЧЕСТВА СЕРГЕЯ ЕСЕНИНА В УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

В статье осуществлена попытка сравнения оригиналов и переводов украинских поэтов (Шевченко), сделанные Сергеем Есениным.

Ключевые слова: имажизм, взаимодействие литератур, свободный перевод, оригинал, национальные языковые традиции, буквальный перевод.

MARIY VOLOCHAY

THE PERSEPTION OF SERGIY EYSENIN WORKS IN UKRAINIAN LITERATURE

The attempt to compare the original works of Ukrainian poets and their translations, made by Sergiy Eysenin, is made in this article.

Key words: imagism, interrelation of literatures, free translation, original, national language traditions, exact translation.

Одержано 21.12.2013 р.